

Nara Petrovič

Ne obsojam!

V šoli so me učili, kdo je bil Émile Zolá, njega sem si zapomnil. Ne spomnim pa se, da bi sploh omenjali Félixu Faura, takratnega predsednika Francije, ob katerega se je Zolá obregnil v svojem slavnem spisu *J'accuse!* Čez dvanajst desetletij se bodo naši pravniki morda učili o sedanjih umetnikih, filozofih, svobodnjaških mislecih, ki pravkar sejejo semena, iz katerih bo (upam) zrasel kulturni ekosistem 22. stoletja; ne vem, ali se bodo spominjali mene, zagotovo pa vem, da se ne bodo sedanjega predsednika in celotnega političnega cirkusa.

Papirja je škoda za še več razglabljanja o vsem smradu in gnilobi, s katerima nas tako ali tako zasipava dnevno časopisje, zlasti ga je škoda za godrnjanje in stokanje nad konkretnimi povzročitelji in krivci. Smrad pač je, besedičenje gor ali dol. Kadar kdo prdne, ne bo smrdelo nič manj, če se ob tem zmrdujemo in preklinjamo ter v množici iščemo tisto eno nesramno rit ali morda dve. Pameten človek preprosto vstane, stopi iz oblaka smradu, odpre okno ... če nima teh možnosti, pa pač nekaj časa diha plitvo in nadaljuje to, kar je počel dotlej, dokler smrad ne mine (ali se nanj pač navadi).

Ljudje smo biološko prilagojeni življenju v zelo raznolikih pogojih. Zabava me, ko se kdo vtakne v moje kompostno stranišče, iz katerega tu in tam malce zasmrdi, medtem ko se iz bližnje vasi kubiki popolnoma netretiranih odplak zlivajo neposredno v naravo in se od njih poleti včasih širi oduren smrad. Vsakomur svoje. Pred kratkim sem se ob močnem naliivu peljal skozi večjo vas in se spraševal, kaj neki tako smrdi – le malo više sem nato videl, kako iz kanalizacijskih jaškov bruha rjava voda in se razliva po cesti. V mestih je treba dodati še smog, čistila, barve, topila, industrijo ... V Evropi je zaradi hlapenja kemikalij iz umetnih površin zrak v povprečnem stanovanju štiri- do osemkrat bolj toksičen kot na ulici; najslabše je v otroških sobah – zaradi kupov plastičnih igrač

in drobnarij, živih stenskih barv ... V mestih moramo tako preprosto izklopiti sposobnost zaznavanja tako organskega kot sintetičnega smrada, v katerem živimo.

Kadar se sam znajdem sredi tega smrada, ga vdihujem v polnosti ... in ne obsojam. Predobro se poznam, da bi se upal obregniti ob kar koli, predobro vem, da se sam v resnici ne želim spremeniti, zato sprememb ne morem pričakovati ali zahtevati od kogar koli drugega, kaj šele od celotnega sveta. Z zmrdovanjem nad nečim, česar ne morem spremeniti, samo tratim energijo in si kradem dobro voljo, zato vse to sprejemam in opazujem, se čudim kot otrok in radovedno sprašujem, kaj vse nas še čaka, tudi če nas čaka le še skorajšnji grandiozni konec, kot ugotavljajo nekateri znanstveniki.

Začetek spreminjanja sveta je sprejemanje sveta. Takšnega, kakršen je. V sedanji godlji smo se znašli predvsem zato, ker smo spreminjali stvari, ki se jih nismo potrudili dovolj dobro razumeti, ker nismo sprejeli njihove realnosti in smo bili silno ambiciozni. Ambicija pahne človeka v tunnelski vid, v zavračanje ene plati medalje zavaljo druge, v pristranskost, v nasilje – celo v imenu nenasilja. Budisti, denimo, ob vsem zavedanju, ki ga premorejo, ob vsej meditaciji in zagovarjanju nenasilja ne morejo reči, da so zares budisti, dokler se budizmu ne odpovejo in ne ohranijo v sebi le njegovega bistva, brez zunanjih oznak. Dokler se izpostavljajo z obleko, držo, dejanji, nazivi, se ne morejo izogniti pasivni nasilnosti. Nič drugače ni v drugih religijah, doktrinah, političnih skupinah.

Dobrih dvajset let je že tega, kar sem prvič bral *Bhagavad-gito* in si predstavljal, da jo razumem. Šele ko sem jo zavrgel, sem jo lahko razumel. Prav to je srž vsake religije, si zdaj upam trditi; tudi *Gita* v bistvu pravi: "Opusti vse religije, vse predstave o prav in narobe in se predaj Meni." Spet: pred dvajsetimi leti sem mislil, da vem, kdo je Ta, ki me je pozival, naj se Mu predam. Zdaj slutim, da je to bil le moj naivni miselni konstrukt, ki sem ga skopiral od drugih in ga povelečeval preprosto zato, ker je v občutku najdenja resnice nekakšna posebna varnost. Zdaj slutim, da nisem imel pojma. Da se razumemo: še vedno nimam pojma. Zdaj vem, da sem takrat, kadar sem mislil, da slišim Njega, slišal notranji glas, sestavljen iz spleta miselnih tokov, izmed katerih občasno zazveni jasen klic. Temu klicu – življenje me je tako naučilo – preprosto moram slediti, le da ga zdaj pripisujem Misteriju, ki je onstran mojega razumevanja. Rezultate prepuščam Njemu, na meni je le, da opravi svoje, hvaležen *Bhagavad-giti*, da je v meni pustila seme sprejemanja tega, kar je, in izpuščanja tistega, kar ni – z *Bhagavad-gito* vred.

Sprejel sem dejstvo, da spremeniti ne morem ničesar, niti samega sebe ne. Zares spremeniti. Spremenim lahko le svoj odnos, držo, svoje reakcije. Organske spremembe, ki se potem začnejo dogajati v meni in okoli mene, moram nazadnje samo dopustiti. Zgodi se evolucija, ki me včasih pogladi, včasih prelomi, v vsakem primeru pa obdari. In kadar me obdari, obdari vse nas, kajti "oni" ne obstajajo, vsi smo mi.

To je ameboidna življenjska drža, ki terjata drzno prilagodljivost in sprejemanje vrste protislovij. Sprejemati moram tudi ambiciozneže, ki želijo spremeniti svet; pasivno nasilne uniformirane budiste; dosledne sledilce *Bhagavad-gite*; zolaje in faure; ves kulturno-politični cirkus in še veliko tega. Celo z vsemi moram sodelovati in peljati svet v nekih nepredvidljivih smereh, ki jih nihče od nas ne razume. Kajti "oni" ne obstajajo, vsi smo mi. Sprejeti moram lastno nasilje, ki ga zagrešim vsakič, ko se izvzamem iz družbenih norm in živim drugače, ter bolečino, ki se mi vrne kot bumerang, kajti, še enkrat: vsi smo mi, "oni" ne obstajajo.

Tukaj pišem o svoji notranji držbi; od nikogar ne zahtevam, da jo povzema. Ne skrbi me, ali se bo kdo v moji držbi prepoznal in ali bo iz nje kaj potegnil zase, pišem tako, kot pišem, izključno zato, ker sem bil k temu po spletu naključij poklican in povabljen. Preprosto dejstvo je, da ne morem gledati na svet skozi tuje oči. Lahko se navidezno postavim v tujo kožo, ampak tudi takrat gledam izključno skozi svoje oči. Zato se vedno zavzemam za vse tisto, kar se meni zdi pomembno. Kadar podprem koga drugega, to storim zaradi svojih interesov. Vsakdo, ki trdi, da deluje primarno v interesu drugih – ljudi, živali, države, sveta –, laže. Vsi delujemo primarno v svojem interesu. Ta interes je lahko skrajno širok, recimo spremeniti svet, toda celo ob najbolj vrlih namenih in izjemni etičnosti je tovrstno spreminjanje sveta nasilje, ki se lahko strašansko izjalovi in zasuje v povsem drugo smer od tiste, ki je bila prvotno zamišljena.

Vsak družbeni reformator je navadno močna osebnost, toda, kot je opazil Samuel Taylor Coleridge, "bodo šibki umi vsako reformo, ne glede na to, kako nujna je, ponesli v pretiravanje, ki bo potem tudi samo potrebovalo reformo." Buda, modra, močna osebnost, prinese doktrino *ahimse*, toda šibki sledilci to – celo nehote – spremenijo v njeno popolno nasprotje. In tako naprej skozi vso zgodovino ...

Prav zato se vse bolj vzdržujem pisanja ali govorjenja s pozicije absolutne instance; "višje resnice" odklanjam, saj v njih vidim spretno samozavajanje; vse bolj razumem, da so vsi sistemi izmišljeni. Ker pišem zavestno iz povsem svojega zornega kota, vedno govorim resnico. Svojo resnico – eksplicitno poudarjam. Zanesljiv pokazatelj, da imam prav, je, da mi je vseeno, ali imam prav, ali me kdo jemlje resno ali ne. O vsaki

trditvi, ki jo stoodstotno zagovarjam, tudi stoodstotno dvomim. Nihče ne more slediti temu, kar mislim, da je prav, saj je to le moja resnica, v kateri je tudi nemalo norosti. In ko objamem svojo norost, sem naredil prvi korak k modrosti.

Takrat se lahko začnem igrati s presežno nekonvencionalnimi idejami! Po uvodu, ki vas je, upam, vsaj približno uglasil z mojo duhovno držo in ste morda v njej prepoznali tudi kanček svoje, lahko predlagam nekaj radikalno drugačnih, evolucionarnih družbenih scenarijev, ki jih, prosim, poskusite brati z zdravo distanco, brez sodb. Verjamem, da bo šlo.

Zadnje čase sem zelo pozoren na to, kako ponosni so ljudje na razne pripadnosti, ki se po kratkem razmisleku izkažejo kot nestvarne, neumne, bolne ali škodljive. Biološke pripadnosti, ki jih privzemamo spontano in so del temeljne identitete človeškega bitja, lahko preštejemo na prste: družina, dom, lokalno okolje, jezik, bivanjska kultura. Čez to se razprostira pestra paleta umetnih pripadnosti, ki nas pahnejo v pasivno ali aktivno nasilje: identifikacija z religijo, državo, priimkom, stranko, poklicem, izobrazbo, navijaškim klubom, podjetjem, blagovno znamko, vedenjskimi normami, interesnimi dejavnostmi, finančnim statusom ... Nasilje je neizogibno, saj tako začnemo ustvarjati zidove, vse več zidov, da nas ločijo od drugačnih, in braniti "svoje", medtem pa zapostavljamo biološke pripadnosti, na podlagi katerih so meje med nami in drugimi veliko bolj organske in mehke.

Posledica je velikansko ideološko onesnaženje. Hitler, ta grozni demon, ki je pobil na milijone ljudi, je podlegel zaveznikom in, juhej, vsi, ki so bili na strani zmagovalcev, so proslavljali. Po vojni se je Nemčija hitro pobrala in razvila eno najuspešnejših gospodarstev na svetu. Slovenija je obtičala dvajset let za njo na socialističnem vzhodu, kjer smo – tako se spomnijo starejši – živeli pod prisilo Beograda. Kaj pa, če bi zmagal Hitler? Potem bi Slovenija bila Nemčija! Ne le Slovenija, tudi Bolgarija, Madžarska, Srbija ... Morda bi bili v skupni državi še naprednejši, kot je sedanja Nemčija. Morda nikjer ne bi bilo Romov. Morda bi bili večji in naprednejši kot Združene države Amerike. Morda bi Evropa že prej prerasla v konfederacijo z enotnim jezikom – nemščino. Ponosni bi bili, da smo del velike Nemčije, peli bi nemško himno, navijali za Nemčijo na olimpijadi. Bili bi nenadkriljiva športna velesila z neizmerno pestro kulturo, Evropa bi bila brez državnih mej že pred mnogimi leti ...

Ste že začeli nezavedno zmajevati z glavo? Ste zakoreninjeni v držo osebne vednosti, da bi bilo to gotovo slabo za slovenstvo, ste reagirali na prejšnji odstavek z: "Ampak! ..." Kaj pa če zatrtje slovenstva in popolna

germanizacija ni edini možni drugi scenarij? Kaj če bi v zmagoviti Nemčiji imeli še več prostora za svojo kulturo, kot smo ga imeli v Jugoslaviji ali kot ga imajo zamejski Slovenci v sedanji Avstriji, Italiji in na Madžarskem? Kaj če bi si zmogli priznati lastno hegemonijo do drugih, preden jo obsojamo pri drugih do nas? Ko zgodovina premeša juho, nekoga doleti več mesa, nekoga več krompirja, nekoga pa pusta juha in kosti. Ne moremo vedeti, kako bi bilo boljše ali slabše, lahko pa smo pozorni na to, kar je, in gradimo identiteto na osnovnih temeljih.

Občutek nacionalne pripadnosti je sila žilav, v njem je nesmiselno iskati zdravo pamet. Na velikih združbah temelji moč človeške vrste in občutek varnosti, zato ni čudno, da so se ljudje pripravljeni odreči biološki pripadnosti ter jo nadomestiti s politično. Pred nedoslednostmi si zatisnejo oči. Slovenci zagovarjajo svoje, čeprav je očitno v marsičem slabše od tega, kar imajo v tujini, na primer vozijo nemške avtomobile, nakupujejo v avstrijskih trgovinah, iščejo delo v Italiji, Franciji, Angliji, Belgiji, ker je tam bolje plačano. Potem, izhajajoč iz nacionalnega ponosa, ščitijo tiste značilnosti "svoje" kulture, ki jih spremenljivi kolektivni dogovori opredeljujejo kot temelj njihove skupne identitete. "Skupne" – s tistimi sosedi, s katerimi se niti pogledajo ne, s tistimi politiki, po katerih pljuvajo, s tistimi plehkimi kulturniki, ki jim očitajo prevzetnost, s tistimi učitelji, ki v vse to vpeljujejo njihove otroke, s tistimi brati in sestrami, s katerimi se tožarijo po sodiščih zavoljo nekih brezveznih podrtij. Ampak še vedno so vsi Slovenci! Ljudi ni težko prinesiti naokrog in jih tako diplomatsko nategniti, da so na koncu na to še ponosni.

Zadnje zatočišče je, seveda, jezik kot temelj narodne identitete, ampak pri jeziku se tudi konča. Značilnih oblačil ni več, razen trikrat na leto na folklornih dogodkih, v vsakdanjiku so nujne znamke, ki so vedno tuje, če hočeš pokazati, da daš kaj nase. Domača hrana ni priljubljena, raje imamo kebab, hamburger, *pommes frites*, falafel in *pizzo*. Pijemo vino, pivo in žganje, ki so nam jih predali drugi narodi, sokove iz sadja, prinesenega z raznih koncev sveta. Praktično vsa kultura je pretežno tuja ali pod vplivom tuje, saj smo tako majhni, da bi bilo v poplavi res dobrih umetnin čudno, če bi bile naše stvaritve vedno tako dobre, da bi se požvižgali na tuje.

Še slovenščina, kakršna je bila, izginja. Privzetim besedam iz nemščine, italijanščine in hrvaščine se vse bolj pridružujejo tujke iz angleščine, posebej med mladimi. "Full cool bejba je bla na afterju ... res hot, the best, no. Sem bil čist' down, ko je rekla, da mam spiko k' gay. Totaln' bad, no ..."

Ko opazimo vse to, začnemo slediti trendu v kulturnem in medijskem prostoru, ki se nad obstoječim stanjem pronicljivo zgraža in pikro benti,

malokdo pa si upa kaj narediti, da bi bilo drugače, kaj šele, da bi zmozel pogledati na svetlo plat zadeve, to pohvaliti in podpreti. Vsaka slaba stvar ima namreč tudi svetlo plat. Ko sem pred leti priletel iz Kinšase, prestolnice Demokratične republike Kongo, sem na letališču Jožeta Pučnika (ne lažem!) pokleknil in poljubil tla, hvaležen za vse dobro, kar delajo naši politiki, gospodarstveniki, kulturniki, za red, mir in obilje, v katerih imam privilegij živeti. V Evropi nimamo pojma, kaj je zares beda.

Zato nad vsem navedenim ne bentim. Nedoslednosti izpostavljam, da bi jih potem lažje sprejeli. Ne spremenili, sprejeli! In ne obsojali. Ko bomo to zmogli, bomo znali prepoznati nepotrebne identifikacije in jih opustiti. To je edina sprememba, ki je po mojem opažanju potrebna, da bi skupaj zaživeli res človeško in človečno, da bi lahko, kot pravi William McDonough, "ljubili vse otroke vseh vrst za vse čase". Nič nenavadnega ni, da je prav to najteže storiti: dopustiti, da nepotrebno odpade. Sodobna bivanjska kultura ne podpira spuščanja in prepuščanja, spodbuja kopičenje in oklepanje; posameznik je danes nespremenljivi trajni posedovalec, ne pa igrivi giblivi plesalec. S tem ko poseduje, je tudi sam posedovan in ujet v primež stotin posledic.

Kako posameznik doživlja svojo identiteto, je neločljivo povezano s pravom. Pravo je tisto, ki v kapitalizmu sveto varuje pojem lastnine in posedovanja; ki z zagroženo prisilo nad posameznikom določa (zakoniti) okvir njegovih dejavnosti; ki denarju daje neizmerno moč, zato se najbogatejši lahko zakonom tudi izmuznejo ali z njimi manipulirajo. Zakoni so postali tako kompleksni, da povprečen posameznik nima možnosti, da bi se med njimi vsaj približno znašel, jih razumel in se postavil za svoje človeške pravice, posebej če svojo identiteto doživlja drugače kot večina, če je igrivi giblivi plesalec.

Plesalci se lokalno trudijo vzpostavljati nova pravila igre in dinamiko plesa: reducirati moralne zakone do temeljnih naravnih zakonov, pri katerih morala niti ni več potrebna. Opozarjajo, da naša civilizacija, če se ne bo uglasila s stvarnimi naravnimi zakoni, tvega zdesetkanje človeške vrste in tudi drugih vrst ter da pravo, dokler celo za ceno samopreživetvenih zmogljivosti varuje moralne interpretacije naravnih zakonov in s tem prevladujočo družbeno paradigmo, človeštvu koplje jamo.

Ti ljudje niso anarhisti – želijo organski red, ki varuje naravo in človeštvo za stoletja in tisočletja, ki prihajajo. Postavljajo naravno pravno strukturo, v kateri zemlja ni le brezosebni naravni vir, predmet gospodarske dejavnosti, korporativne lastnine in spekulativnega trgovanja. V tej strukturi je intimni bivalni prostor, dom, posamezniku, družini in

skupnosti zagotovljen kot temeljna pravica, toda ne za vse čase in brez odgovornosti do tega prostora – ne kot lastnina, ki nima pravic sama po sebi. Bivalni prostor je ekosistem, v katerega smo vpeti po občutljivem prepletu bioloških soodvisnosti in temu dejstvu se je preprosto treba prilagajati. Zlorabi narave je preprosto treba narediti konec in od konkretnih ljudi – ne od brezosebnih korporacij – zahtevati konkretno odgovornost za vsa dejanja, ki so jih kdaj storili ali jih nameravajo storiti.

V začetku tega tisočletja so v Združenih narodih zavrnil *Izjavo o človekovih dolžnostih in odgovornostih*, rekli so, da je *Izjava o človekovih pravicah* zadosten temelj demokracije. Nič čudnega, da se v zahodni civilizaciji obnašamo tako neodgovorno in da se posebej tisti, ki imajo največ vpliva na družbeno ureditev, najbolj izmikajo odgovornosti in nasprotujejo spremembam. Živimo, kot da je politična in ekonomska ureditev, kakršno imamo, edina možna, absolutna, malone od Boga dana. Toda, kot pravi Emerson: “Ko obravnavamo državo, moramo pomniti, da njene institucije niso avtohtone, najsi so obstajale, preden smo se rodili ..., vse jih je možno posnemati, prilagajati; sami lahko naredimo enako dobre; lahko naredimo boljše.”

Te boljše “institucije” vznikajo tiho in neopazno. Večina ljudi jim ne posveča pozornosti, saj je zdresirana, da reagira le na pompoznost in trušč. Kitajski pregovor pravi, da padajoče drevo povzroči več hrupa kot rastoči gozd. Majhnih rastočih dreves je ogromno, toda množica se ozira le k velikim padajočim drevesom. Da bi slišali gozd rasti, je potrebno nekaj, česar nismo vajeni: biti moramo tihi in v tišini pozorni na drobne signale. Prav takšni so prinašalci človečne družbe, tihi in pozorni na vsako znamenje iz okolja – in več jih je, kot je videti na prvi pogled. Morda pa je prav, da rastočega gozda ni slišati, da ni slišati znanilcev dobrega, morda so tako bolj varni pred vojsko motornih žag, pred katerimi se je težko skriti, ko enkrat zabrnijo v neki smeri, da bi uničili vse, kar je drugačno.

Glavna težava nove družbe, ki se poraja, je, da je *de facto* postavljena nasproti stari družbi, ki premore kompleksen represivni aparat, sestavljen iz policije, vojske, sodišč in zlasti množičnega pritiska h konformizmu. Tudi če skupina ljudi sestavi resnično boljšo ureditev družbenih institucij, če se umakne iz oblaka smradu in začne v svojem krogu to strukturo udejanjati, bo morala računati na nestrinjanje obstoječe strukture. Nikoli v zgodovini ni nova družbena ureditev nastopila s strinjanjem stare, veliko poskusov je bilo zatrtih z brutalno silo, na enak način so tudi nove ureditve prišle na oblast. Morda pa ni drugega načina?

Nazadnje smo nekako le prilezli do demokracije, vladavine ljudstva samemu sebi. Vsaj na papirju. Samoodločanja in odgovornosti zase

smo vendarle prikrajšani. Le če se odločimo živeti edinstveno, drugače od splošno sprejetega, in prevzamemo osebno odgovornost za to svojo odločitev, lahko rečemo, da smo svobodni, suvereni. Vse ostalo meji na suženjstvo, kajti če mi način življenja določajo drugi ljudje, institucije in družbene norme, potem so oni moji gospodarji in so dolžni poskrbeti zame. Če kdor koli pride do mene, medtem ko živim po svoji vesti, miroljubno, neškodljivo, zaprisežen dobrim delom, in nad mano izvede prisilo, mi s tem sporoča, da se nisem sposoben odločati o svojem življenju. Prisila pomeni, da se nekdo drug odloča v mojem imenu in je torej zame odgovoren, enako, kot so starši odgovorni za otroka, v imenu katerega odločajo: poskrbeti morajo za njegovo hrano, bivališče, zdravje, varnost.

Ne le da danes tisti, ki odločajo v imenu množic, ne poskrbijo za njihovo hrano, bivališče, zdravje, varnost, prepuščajo jih same sebi, dajo jim le toliko denarja, da lahko, če so iznajdljivi, poskrbijo za svoje osnovne potrebe, presežkov je iz leta v leto manj. Medtem pa je vse več milijarderjev in tistih, ki so vse bolj bogati. Ali ne bi mogli temu reči prikrito ali anonimno suženjstvo? Mnogi mislijo, da običajni ljudje nimamo vzvodov, s katerimi bi se postavili proti tovrstni zlorabi, vendar to ni res.

Primarni vzvod je znanje. Nedavna študija o človeški in naravni dinamiki (*Human and Nature Dynamics*, *HANDY*) ugotavlja, da nas kot civilizacijo od kolapsa loči le nekaj desetletij. Analiza petih dejavnikov (populacije, podnebja, vode, kmetijstva in energije) prepričljivo potrjuje, da lahko kmalu pride do zloma kompleksnih družbenih struktur. Vsi družbeni kolapsi v preteklosti so obsegali izčrpavanje naravnih virov do tolikšne mere, da je preseglo nosilne zmogljivosti narave ter je prineslo razslojevanje na elite in množice. Elite so omejile dotok virov do množic in kopičile viške zase. Neizogibni končni rezultat je bil družbeni kolaps. To čaka tudi nas, če ne bomo spregledali, kakšno je dejansko stanje, in ne bomo spodbudili evolucije družbenih struktur.

Prav bi bilo, če bi bila kultura pri tem vodilna sila, in sicer ne izhajajoča iz obsojanja in godrnjanja, temveč iz pogumnega razgaljanja, poganjanja krvi po žilah, prižiganja isker v očeh, vzbujanja občutka smisla v srcih. To bi moralo biti poslanstvo kulture, ne pa politiziranje nacionalne identitete, razglabljanje o avtohtonih prvinah jezika, ki izginjajo, znašanje nad tem ali onim vplivnežem, mlačno povzemanje sodobne dekadentnosti in ne-nehni cinizem. Kulturniki naj se samo ozrejo v preteklost in bodo videli, kako to storiti.

Vsekakor ne kot Zolá v *J'accuse!* Tega spisa nikoli nisem prebral, so bili prvi odstavki predolgočasni in premalo aktualni, zapomnil pa sem si roman *Nanà*, ker zareže v gnilobo elite in obračuna z njo, kar se zame

kot bralca izkaže kot katarzično. Pred nos mi postavi smrad sveta in reče: *Voilà!* Z drže nadreligioznega zavedanja me sooči s plehkostjo morale in groze pred spremembami. Nad vso moško elito postavi, kot bi rekla današnja mladina, keš pičko, ki samo pospeši njihov dekadentni zaton. Ob Nanà se sam pokonča vsakdo, ki ne sprejema tega, kar je, in ne izpusti tega, kar ni. Nanà deluje tako perversno v svojem interesu, da bi to moral opaziti vsakdo, toda vonj mesa zmehča tudi najbolj močate. Nanà izsrka nasilje iz družbe in ga servira družbi nazaj s pištolo, škarjami na srebrnem pladnju. Nazadnje mora Nanà sprejeti lastno nasilje, ki ga zagreši vsakič, ko se izvzame iz družbenih norm in živi drugače, ter bolečino, ki se ji vrne kot bumerang, použiti v obliki bedne smrti.

Nanà me prinaša naokrog in me diplomatsko nateguje, sluteč, da bom na koncu še ponosen na to. Nanà ne obsoja, Nanà preprosto je. Prav ima, ker ji je vseeno, ali ima prav, ali jo kdo jemlje resno ali ne. Objema svojo norost in s tem dela korak proti modrosti. Nanà je izmuzljivka, ki svojo očarljivost uporabi zoper nesnago in smrad v vas, razkrinka vas in zmede, napelje vas na svoj mlin, v vas vzbudi zaupanje, da ji prisluhnete tudi takrat, ko bi jo sicer ignorirali. Nanà je keš-pička-boginja-varuhinja družbene evolucije, ki se zgodi skozi spodsekavanje glav.

Ne obsojam! ne more biti le puristično vztrajanje pri doslednosti, ne more biti le kontrast obstoječemu bentenju. *Ne obsojam!* so besede kokete predsedniku, s katerimi ga brez dodatnih razlag razoroži in razbremeni odgovornosti za vse, kar sledi, ker sprejema, kar je. *Ne obsojam!* je dopuščanje sprememb brez nasilja, temelj prave demokracije brez prikritega suženjstva. Če ne obsojam, se znajdem, živim svobodno, avtentično, kot bi vsak kulturni človek moral živeti, tudi če to zanj pomeni, da se prostituira. Zolá je z Nanà večno aktualen, bralcu zleze pod kožo, mu vbrizga dozo sprejemanja realnosti, polne nasilja; *J'accuse!* je odkrit poziv k (ne) nasilju in se prav zato konča z nasiljem, begom, strahom.

Nara je iz 21. stoletja, ni kot dekadentna Nanà; razmišlja tudi o možnih pozitivnih scenarijih, zato namiguje na vzvode, eksperimentira, poskuša, tipa, morda se kaj posreči. Upa, da bo tudi kulturna srenja razumela, kar ji želi sporočiti. Bistvo je očem nevidno. Vse to do zdaj je bila suha vaja. Kot je rekel Duško Radović: "No, pa smo spet na začetku. Danes bomo spet vadili kompleten program življenja, da bomo pripravljeni, ko bomo enkrat res začeli živeti."